

Stakkels Farsø

Af PETER Q. RANNES

Himmerlandshistorierne handler så lidt om Himmerland, at mange besøgende rejser skuffet fra besøg i Farsø, hvor digteren blev født. I dag åbner Johannes V. Jensen Museet. Kronikøren, der er farsødreng, og som studerer litteraturhistorie ved Aarhus Universitet, benytter lejligheden til at beskrive forholdet mellem digteren og egnen.

NÅR JEG møder nye mennesker og samtalen når så langt som til spørgsmålet: nå, hvor kommer du så fra? svarer jeg gerne: ja, jeg bor i København, men jeg kommer sådan set fra Farsø.

For en ordens skyld må jeg lige indskyde, at skulle jeg skrive navnet 'Farsø', sådan som jeg udtaler det, ville det nærmest blive Faaarsø, altså med et overdrevent langt a. Ikke at de lokale udtaler 'Farsø' på den måde, deres udtale skal jeg afstå fra at forsøge at begive mig ind i: jeg er ikke

barnefødt i Farsø og undlader straks at foregive dette.

Altså, svarer jeg egentlig: jeg kommer fra Faaarsø! Og så følger ofte svaret: Farsø, det er da der... er det ikke, hvor ham Johs. V. Jensen er fra? - Jo tak, nærmest råber jeg, ranker ryggen, strutter og gennemstrømmes af en ganske bestemt glæde, som jeg kun kender fra den samme situation. Jo tak, Johs. V. Jensen er fra Farsø.

Johs. V. Jensen er fra Farsø. Han fødtes i Farsø, han voksede op i Farsø. Siden skrev han *Himmerlandshisto-*

rier (udkom første gang 1898, siden udvidet og omskrevet i flere omgange), hvor han bl.a. under det opdigtede navn Gråbølle beskrev sin barndoms Farsø.

Efter de samtidige farsøfolks smag fremstod Himmerlands- og Farsø-beskrivelserne i Jensens historier knap så smigrende som de kunne have ønsket sig. Så kunne farsøfolkene bedre lide søsteren Thit Jensen, den sidste valkyrie og skaberen af de smukkeste romaner man kan forestille sig: hun var ikke for fin til at komme på jævnlige besøg i den lille by. Selv Thits sidste hvilested blev dér, hvor hun som ganske lille pige for første gang 'hørte stemmer', tæt op ad kirkemuren i Farsø, side om side med søsteren og forældrene.

Det lille hvidkalkede hus i Søndergade, som er Johs. V.'s fødested og første barndomshjem blev indrettet som Thit Jensens mindestue. Jo, i Farsø kunne man bedre li' Thit. Og det er ikke svært at forestille sig hvorfor. Man behøver blot at forestille sig følgende: Johannes Vilhelm Jensen, forfatter og journalist, nyhjemkommen fra verdensudstillingen i Paris, som fin de siècle-flanør i stram frakke med mole-skinskrave, pomadehår i kynisk midterskilning, sølvknoppet spadserestok bag de blege, knyttede knoer og et kosmopolitisk drag om munden, spankulerende op og ned ad Farsø-hovedgade anno 1900.

Da Johs. V. Jensen i 1944 blev tildelt Nobels litteraturpris var tonen efterhånden blevet en anden. Jensen fra Farsø var blevet en af Danmarks store digtere, og den svenske litteraturpris

betød blot den internationale anerkendelse. På barndomshjemmets lave ydervæg opsloges en gylden mindeplade: 'Her fødtes Forfatteren Johannes V. Jensen d. 20. Januar 1873. Nobelpristager 1944'. Jeg er garanteret ikke den eneste farsødreng der fascineret har stavet sig igennem dens stolte budskab. Siden er der blevet rejst en mindesten på en bakke syd for byen, den lokale sparekasse er blevet udsmykket med træsnit over Himmerlandshistorierne, og i 1973 blev 100-året for Johs. V. Jensens fødsel lokalt fejret på behørig vis.

Trods alt spredte der sig i Farsø langsomt en stille stolthed over byens berømte søn.

For nylig skete der noget nyt i den sag. Den lokale Lionsklub overtog efter kommunen det lille hvide hus i Søndergade, hvor Thit Jensens mindestue lå, og flyttede mindestuen til en anden bygning. Efter måneders hårdt arbejde med at skaffe tilstrækkelige økonomiske midler, sætte huset i stand og få fat i de nødvendige effekter, slås dørene nu op: lørdag d. 7. september 1991 er der officiel indvielse af det nye Johs. V. Jensen-museum i Farsø.

En stor begivenhed i forholdet mellem Farsø og Johs. V. Jensen bliver denne dag. 44 år efter sin død får Johs. V. Jensen det museum i Farsø, han sikkert aldrig har ønsket sig. Farsø giver det berømte bysbarn den endelige accept: det kan godt være at Johs. V. flyttede til København og blev en kende mærkelig, men han er altså fra Farsø.

Så skulle den fortælling egentlig ik-

ke være længere. Farsø og Johs. V. Jensen har fået sit museum selv om der endnu ikke er meget at se: Nationalmuseet har endnu ikke villet slippe den Johs. V. Jensen-stue de har stående på et lager. Museet i Farsø har ingen kustode, så indtil videre skal de interesserede hente en nøgle på turistbureauet og selv låse sig ind. Dette sidste føler Nationalmuseet sig tilsyneladende ikke tryk ved, end ikke i Farsø!

Men forholdet mellem Farsø og Johs. V. Jensen er blevet konsolideret, og Johs. V. Jensen-fans har fået lidt at køre efter på deres litterære ekskursioner. Så alle burde være glade.

NU ER det imidlertid sådan at Johs. V.-beundrere aldrig har manglet anledning eller ærinde til at besøge Farsø. At byen er Johs. V.'s fødeby og ligger midt i det Vesthimmerland som han så enestående har beskrevet i *Himmerlandshistorier*, synes i sig selv at være en endda meget lang køretur værd. Men forventningerne til Johs. V. Jensens Farsø og Himmerland er ikke uproblematisk.

Her i *den levende* på en af de gode sider i Magasinet stod der for godt to år siden (18.6.89) at læse den for en gammel farsødreng ganske oprørende overskrift: Farsø? Gud Fader bevar's. En af Politikens faste essayister, Hans Edvard Nørregård-Nielsen var taget på biludflugt med Geodætisk Instituts Generalstabskort 'Danmark i 1:100.000' med samt kone ved rattet og utålmodige pigebørn på bagsædet. Og bl.a. gik turen forventningsfuldt gennem Farsø.

- Her er født en digter, lover han

pigerne (og sig selv).

Sympatisk stirrer Nørregård-Nielsen mod vinduet, hvor han mener at Jensen må have siddet og skrevet 'Kongens Fald', og skuffet slipper det fra den lige så forventningsfulde chauffør: Farsø? Gud Fader bevar's. Nørregård-Nielsen indrømmer ingenting, men slet er skuffelsen skjult.

Var det blot Nørregård-Nielsen folk i Farsø skulle opleve køre sukkende gennem den lille by, gik det endda. Et enkelt suk i ny og næ fra en skuffet, næsten nedslået litterat kunne de nok lære at leve med i Farsø.

Ak nej, stakkels Farsø må stå model til en del af den slags. I foråret 87 besøgte en svensk journalist, Hans Axel Holm, fra Dagens Nyheter, Himmerland og det forsvarsløse Farsø. Ligesom han havde sat sig for at undersøge Alexander Kiellands Norge og Alexis Kivis Finland, var han på sporet af Johs. V. Jensens Himmerland. Resultatet blev en lang, grundig artikel (Dagens Nyheter, 5.7.87). En dansk bladtegner, Peter Lautrop, var med på svenskerens litterære odysse, og de himmerlandske sort-hvide tegninger blev med uddrag af den bitter-søde avisartikel gengivet i dagbladet *Information* (15.4.88).

I en dialektisk blanding af Johs. V.'s Himmerlandshistorier og en dansk lillebys 1980er EF-virkelighed fremviser Hans Axel Holm en sentimental senmodernistisk økologi-tragik, der såmænd ville være ganske interessant og underholdende, hvis den bare ikke lige gav et så lidet smigrende billede af Farsø: Johs. V.'s og min barndomsby. Men som illustrerer det kraftfulde

spændingsfelt som den lille himmerlandske by ufrivilligt er blevet placeret midt i.

Ak, stakkels Farsø!

ET RYGTE lader vide at Johs. V. Jensen har sagt: 'Himmerland, det er jo noget, jeg selv har opfundet': På den måde har han én gang for alle frigjort landsdelen fra de tungtvejende litterære forpligtelser og byrder, som hans *Himmerlandshistorier* ellers pålægger den. Alligevel har mange litterære pilgrimme lagt vejen omkring Himmerland, og næsten lige så mange er kørt skuffede derfra.

Nørregård-Nielsen og Hans Axel Holm er ikke de eneste, som ikke fik indfriet deres forventninger på Farsø Hovedgade.

Hvad er det dog for forventninger læserne af *Himmerlandshistorier* har til den egn som har lagt navn til dem? Hvad tror de at kunne finde dér, siden det er muligt for dem at skuffes med så stor kraft? 'Farsø! Gud Fader bevar's'.

HIMMERLANDSHISTORIER er umiddelbart betragtet en slags hjemstavnsdigtning og lader sig forstå i forhold til den litterære bevægelse af hjemstavnsdigtning som slog igennem herhjemme i slutningen af 19. århundrede: først Johannes Skjoldborg, og siden bl.a. Jeppe Aakjær og Jakob Knudsen. Men der synes at være en forskel.

Jeg kender til at dyrkere af hjemstavns litteratur er blevet taget på fersk gerning i at køre sukkende og klagende fra Aakjærs museum, Jenle ved Skive, eller i at vrænge flabet 'Gud

Fader bevar's' efter Skjoldborgs lillebitte landsby, Øsløs, deroppe i det forblæste Hanherred.

Løjnefaldende er det at Jensens *Himmerlandshistorier* ikke, som anden hjemstavnsdigtning, har et åbenlyst ærinde med netop at vælge hjemstavnen som objekt for digtningen. Der er ingen social eller psykologisk motivation bag, og heller ingen almueforherligelse à la Heretica kan spores.

I Himmerlandshistorierne er Himmerland og dets befolkning, de mange typer – Cecil, der bed sin skæbne i sig, Lindby-skytten med sine ligfald, hr. Jesper, den stærke præst i Ulbjerg, Hverrestens-Ajes, Tordenkalven, Andreas Olufsen – placeret i centrum af et usædvanligt kraftfuldt sprogligt univers (Johs. V. Jensens sprog er jo en uløst gåde: selv den almindelige søndagstur i Zoo bliver i den sene, anti-modernistiske Jensens regi en sproglig kraftpræstation og oplevelse, der får den virkelige løve, selv dens brøl, til at blegne i sammenligning – se f.eks. de sene *Myter*). Sproget alene, kan man mene, kunne have givet Jensens såkaldte hjemstavnsdigtning en litteraturhistorisk position og betydning, men der er meget mere i fortællingerne.

Modsat hjemstavnsdigtning i almindelighed er *Himmerlandshistorier* ikke en slags nøgle-litteratur, der handler om hjemstavnen eller dens typer – i direkte eller indirekte litterær brug – hjemstavnen er en del af historierne, den er ikke ærinde men i bedste fald blot et middel til at nå det. I en senere Himmerlandshistorie, 'Himmerlands Beskrivelse' (1910) skriver Jensen:

'Der eksisterer en hel Del Svindel med Almueliteratur, hvor hverken det Bondske er blevet lutret eller Kultur-en tilførs nyt Stof. For det er ikke Bondens gamle Husgeraad eller hans Dialekt, men Forhistorien i hans Blod, Byen har brug for.' For – i alt fald den senere – Johs. V. Jensen handler *Himmerlandshistorier* om 'forhistorien', dvs. om forandringen eller med hans egne ord om 'Tilegnelse og Tilpasning, Udfoldelsen af egne Forudsætninger' (fra 'Himmerlands Beskrivelse').

Så faktisk handler *Himmerlandshistorier* så lidt om Himmerland at Jensen ikke tøver med at sige: 'Hele mit liv er en Himmerlands Beskrivelse' (fra 'Himmerlands Beskrivelse') og samtidig benægtter at de (som noget andet han skrev) havde nogen selvbiografisk betydning.

Er *Himmerlandshistorier* mere af navn end af gavn knyttet til Jensens fødeegn, desto mere paradoksalt er det, at de litterære pilgrimme retter deres åndelige længsel mod denne undseelige landsdel i det mørke Jylland. Da er det mere tænkeligt at f.eks. Johan Skjoldborgs Hanherred, Aakjærs Skive-egn eller andre egne med direkte litterær hjemstavnsforbindelse bliver hjemsogt af litterære korsfarere: her vil de med meget større præcision kunne udpege objektet bag litteraturen og ikke være overladt til kun at have et navn – som f.eks. Himmerland – at hæfte det litterære på.

Sådan er det selvfølgelig ikke. Det er jo litteratur vi har med at gøre, og sådan er litteraturen bare ikke.

JOHANNES V. JENSEN skrev de første *Himmerlandshistorier* i slutningen af 19. årh., og det Himmerland som inspirerede ham til fortællingerne havde da længe været borte. Måske havde han faktisk aldrig set det.

I 1860 blev der givet bevilling til oprettelse af et apotek i Farsø, straks fulgte en distriktslæge, en distriktsdyrlæge, et andelsmejeri og (under medvirken af Johs. V.s fader, dyrlæge Hans Jensen) et amtssygehus. Da purken Johannes trådte sine barnesko på Farsø-hovedgade i 1880'erne var Farsø ikke længere nogen landsby. Således havde han endda mere ret, end han selv vidste af, da han sagde: 'Himmerland, det er jo noget jeg selv har opfundet'.

Borte som det gamle Himmerland var, blev Himmerlandshistorierne en litterær gen-opfindelse af det.

Historierne er ikke en sentimental beskrivelse af det forsvundne og tabte (Paradis), men en litterær og sproglig anvendelse af den længsel som Johs. V. Jensen (trods alt) havde *bagud* og hans personer har *fremad*: det første lykkes det ham ikke at skjule, da han i Himmerlandshistorien 'Gråbølle' - trods sin berømte fremskridtsiver - småhåner byens nye 'Gade' og elektriske lys, det andet er selve kraften i den stræben, som alle personerne i *Himmerlandshistorier* drives af, f.eks. Bitte-Niels i 'Wombwell' der højt fra cirkusvognen for første gang ser Kattégat i det fjerne og siden udvandrer til Amerika.

Det er ganske bestemt længsel der er motivet i *Himmerlandshistorier* som i alt andet hvad Johs. V. Jensen skrev,

ikke den ivrige længsel mod fremtiden og fremskridtet, som den moderne Jensen umiddelbart giver indtryk af, og ikke den rousseauske længsel mod det oprindelige, forsvundne, som fortællingernes univers kunne antyde, men én paradoksal, dobbelt frem- og tilbage-længsel:

' - O hvor har jeg mange Gange glædet mig smerteligt

til at blive en gammel Mand!

Jeg har længtes efter en Takt, en Takt af et uangribeligt gaaende Hjerte.

Hvor har jeg dog kiiget efter at afblanke

for den Kraft der nærer min fatale Sensibilitet.'

(af digtet 'Afsked')

DET ER en litterær længsel, der jo på en måde har sig selv som objekt. Længslen *frem* om at længes *tilbage* eller vice versa. Men vigtigst her er det ganske den samme længsel mod Himmerland de litterære pilgrimme er udrustet med, når de sætter af sted mod landsdelen. De leder således efter et Himmerland som aldrig har eksisteret andre steder end i den fiktion de mødte i *Himmerlandshistorier*, hvilket vil sige aldrig har eksisteret andre steder end i deres egen bevidsthed.

Det faktiske Himmerland er kun en anledning til at komme af sted: det der er mål for deres søgen er den længsel som kun findes i litteraturen. Det kan intet land, *Himmelland*, *Kimbrerland* eller *Himmerland* leve op til.

Så skal mange jo køre skuffede fra Himmerland.

Selvfølgelig eksisterer Johs. V. Jen-

sens Himmerland.

Der er oldluft over de himmerlandske egne. Ælde står skrevet i landskabet, tusinde år gamle hulveje skærer sig fortsat gennem bakkedragene, og hvor heden engang udspændte sit lyngtæppe gløder endnu aftenhimmelen, hundrede år efter. Der er visse præg som aldrig forsvinder, trods EF-tider, mælkekvoter og moderne vindmøller. På hovedgaden i Farsø rager endnu efterkommere af en jysk urslægt op blandt os almindelige borgere, måske en ukendt lavadel eller en egen himmerlandsk blanding af fiskere og bønder, skabt af vind og vejr og det høje kontrastfulde himmerlandske lys.

PETER Q. RANNES

KRONIKEN I MORGEN:
FIRE ØJEBLIKKE